

DALIA STAPONKUTĖ. VARDAI BE TĖVYNĖS

Pamąstyti apie pokyčius globalinėje imperijoje mane įkvėpė vienas elektroninis laiškas. Rašė jaunas programuotojas, lietuvis, neseniai atvykęs į Kiprą dirbti. Tai buvo neįprastai lakoniškas tekstas iš „naujojo“, man kažkodėl pakvipusio „senuoju“, pasaulio. Jis kvietė mane į Lietuvių bendruomenės Kipre steigiamąjį susirinkimą. Turbūt turėjau pajusti dėkingumą, tačiau pajutau tylų pasipriešinimą, tarsi žinutės autorius būtų priminęs man mano pačios gimtadienį arba tą laikotarpį, į kurį grįžti jau nebegaliu. Norėjau atsakyti: pavėlavote, lietuvių bendruomenės liga saloje jau seniai persirgta. Ji – praeitis. Tačiau tik pagalvojau, kad tą nedidelę užsieniečių žmonių – „tylinčių motinų“ – kartą Kipre jau keičia kitas atvykėlių būrys, pernelyg margaspalvis, platus, ir jam ne taip lengva suteikti pavadinimą. Mane persmelkė mintis, kad galėčiau išsluoksniuoti kasdien augantį Kipro lietuvių bendruomenės kūną tarsi įgudusi pirmosios pagalbos seselė žaizdą – datomis ir kategorijomis. Tačiau reikia palikti jį ištirpti nustebusioje, per amžius neregėjusioje tiek bendruomenių saloje.

Niekados nemėgau žodžio „emigrantas“. Sąmoningai ir intuityviai vengdavau jį vartoti bet kokiame kontekste, susijusiame su gyvenimu ir veikla už Lietuvos ribų. Tačiau „tėvynei“ suteikdavau ypatingą prasmę kaip brangiai, tačiau nykstančiai sąvokai, kurios neįmanoma susigrąžinti net jos išskydusiu dabarties pavidalu. Jaučiu, kaip „emigrantas“, „tėvynė“, „užsienis“ sparčiai traukiasi iš mūsų kasdienio žodyno ne tiek kaip sąvokos, o kaip prasmės, kurios netenka aktualumo, virsta beveik egzotiškomis, ir jei mes dar šnibždamės jomis, tai iš nostalgijos arba iš įpročio. Užsienis persikėlė į tėvynę, tėvynė – į užsienį, beveik nebegirdėti „užsienio“ kaip kitos šalies apibrėžimo. Užsienis tapo toks kasdienis, savas ir tėvyniškas, kad kalbame apie jį kaip apie savo sodybą: girdi, vykstu jau ne į Vakarus, ir netgi ne į Italiją, Vokietiją ar Lenkiją, o į konkretų miestą arba renginį – į Veneciją, Berlyną ar Varšuvą, į bienalę, parodą ar kongresą. Tik kai šalis būna

geopolitiškai ir kultūriškai tolimesnė, vis dar iš nežinojimo kartais kalbame apie ją tarsi apie miestą – Birma, Kenija, Kipras. Vieta susitraukė, susiskaidė į centrus be periferijų, ir emigrantas joje tarsi ištirpo. Emigrantas niekad os ir nebuvo susijęs su vieta, veikiau – su judėjimu erdve, kaip ir paukštis, kurio niekas emigrantu juk nevadina. Sykiu emigrantas – jau anaiptol ne „besigviešias pinigų“ vikruolis arba savo bendruomenės ieškantis svajoklis, „drožiantis medinius kryžius ir dainuojantis tautines dainas“. Pasaulis keičiasi, ir emigracija netenka savo buvusios klasikinės prasmės arba bent jau prašosi suvokiama kaip atvirumas galimybėms ir pasirinkimui, kurio prieš gerą dešimtmetį nebuvo. „Išvykusį gyventi svetur“ keičia labai tikroviška piligrimo metafora – žmogus šiandien bando save, pasiryžęs, neretai vienas pats, keliauti į atvirą jūrą, toli nuo savo artimųjų...

Neprišijaukinau ir žodžio „emigracija“, net jei ji būdavo siūloma man kaip pagreitintas asmeninio gyvenimo filmas. Sutrikusių dėl mano sutrikimo žiniasklaidos pašnekovų bandymai gerinti padėtį patikslinimais: „Tai gal jūs – meilės, darbo, sekso, kūrybos emigrantė?“ stūmė į nebylų susimąstymą, apie kuri

ir rašau. Įdomu, o kaip vadinti Lietuvos pilietį, kalmuko ir baškirės sūnų, gimusį Ukrainoje, o gyvenantį Kipre? „Lietuvis“, – skaitau. Taip ir išverčiu žmogaus asmens dokumentus iš rusų į graikų kalbą. Dėl bendros pilietybės su tokiais žmonėmis man pasidaro lengviau. Atrodo, kad niekada ir nebuvo emigracijos kaip „išvykimo svetur“. Pastebėjau, kad žmonės dažnai nežino, kodėl ir kur jie išvažiuoja. Darbo sutartys, politinės grėsmės, meilė – visa tai, šiaip ar taip, yra tik judėjimą pateisinantys mitai. Ar ne keista, kad žmonių kūnai, kurie yra visai nepritaikyti tolimo kelio išbandymams, vis dėlto kaskart nusikrapštę suragėjusius kelionės žaizdų šašus, vėl keliauja... Turbūt siela, turinti sparnus, nori skrieti. Ir žmonės, pirmiausia, yra ne tiek socialūs bendruomenės nariai, kiek aistringi nomadai klajokliai.

Grįžusi į Lietuvą, dažnai jaučiuosi atsidūrusi svetur. Grįžusi į Kiprą – taip pat. Kelios dešimtys metų, o aš vis dar – „keliautoja“, kuri kiekvieną rytą iš naujo skinasi kelią nuo savo simbolinių namų slenksčio. Kad pasijustum keliautoja, nebūtina kas mėnesį krauti kuprinę ir kur nors važiuoti. Tai – asmeninė būseną. Galiu pasakyti, ji ypač sustiprėja, ilgesnį laiką pagyvenus turistinėse vietovėse. Gal dėl to pirmoji mano kelionė į Sutikusi Darių dabar, neprisimenu jo kaip palydovo. Neprisimena ir jis. Tiksliau, apie tai nesikalbame. Vis dėlto atmintis ne tik kūrybinga, ji ir klatinga bei saugi. Ji, tarsi antrasis, viduje apsigyvenęs Aš, pasirenka, kuriuos tavo gyvenimo įvykius pateikti kaip pamokas, kur reiktų sugrįžti, o kur neverta, išryškina ir užzarsto takelius ir užuolankas. Jeigu kiekvienoje kelionėje būtų lydintys ir pasitinkantys ir jeigu visus juos prisimintume, turbūt nebūtų kelionių. Pakeleiviai kelionėje – nepaprastai svarbūs, tačiau ne mažiau svarbios ir kelionės, į kurias išsiruoši vienas.

Dauguma žmonių, su kuriais bendrauju Kipre, yra arba buvo atvykėliai iš kitų šalių. Jie būna tokie nesėslūs, kad dingsta po kelerių metų pačiomis netikėčiausiomis kryptimis ir retai besugrįžta atgal. Turbūt mano ir tų žmonių jausenos sutampa, nes su sėsliais vietiniais taip ir nėra gilios bendros kalbos. Tą laikiną jausenų sutapimą ilgainiui ir ėmiau vadinti namų jausmu. Labai dažnai dieną gyvenu saloje, o naktį – Lietuvoje. Sapnuose Lietuva visados yra dabartis, ir sapno personažai, nors gali būti ir iš pačių keisčiausių vietų, – irgi dabartiniai. Tais atvejais man atrodo, kad kasnakt kertu Europos žemyną, kad esu padalyta tarp šalių, ir man neretai knieti paklausinėti savo bičiulių saliečių, ar jų neištinka kažkas panašaus, ar tai nebus salos sindromas.

Šiuolaikinis pasaulis man vis dažniau primena Senojo Testamento laikus, kai

žodžiai „tremtis“, „benamystė“, „kelionė“ reiškė žmogiškąją prigimtį. Homeras ir Dantė savo kūryba pasakė beveik viską, ką reikia žinoti apie prarastų namų jausmą. Pasaulinė arba globalinė rinka, kone virtusi žmonijos Pažadėtąja žeme, šiandien suveda akistaton skirtingus, senus ir naujus, pasaulius, ir kiekviename žingsnyje susidurdami jie sukrečia protu nesuvokiamaisderiniais, skirtumais ir panašumais. Daugybė keliaujančiųjų, išrautų iš savo tėvynių ir nublokštų į tolimus kraštus, paverčia savo atvykimo šalis diasporos židiniiais, ir Lietuva šiandien mokosi susigyventi su Ruanda, Slovakija, Rumunija, Sirija kaip su kaimynėmis... Sienos griūva, griaudamos ir asmeninių gyvenimų sienas, trindamos dabarties ir praeities, viešumos ir intymumo, vidinių ir išorinių konfliktų ribas. Kiprai, Gruzijos, Irakai, Bosnijos ir Afganistanai virto asmeninėmis erdvėmis, kuriose tenka vesti taikos derybas.

Visa tai jau nebestebina. Net mūsų nuostaba tapo vakardiena, kurią patiriame šiandien, čia ir dabar, ir tai mums nieko nebekainuoja. Pasaulio mišrainė nėra naujas reiškinys, tačiau šiuolaikinis greitis, kuriuo viskas sukasi, yra kažkas nauja ir svaigina nelyginant vaikystės žaidimas, mūsų vadintas „Sukasi planetos“: sukiesi, sukiesi, kol apsvaigsta galva, ir griūni ant žemės... Net atmintis regimai pagreitejo, ir vakarykštės dramos atrodo kaip sena, nutolusi istorinė medžiaga. Jei

drišti užsimiršti, tai būtinai atsiras atgaivinančių atmintį balsų: „Atsipeikėk, brangioji, čia tau ne 2000-ieji.“ Kartais norisi palyginti mūsų planetą su nutrūktgalvio kaimyno *porsche*, kuris skrieja trijų šimtų kilometrų per valandą greičiu nepaisydamas akligatvių. „Jei važiuoji per greitai, iškyla grėsmė atsidurti ne savo vietoje“, – sakė graikams Konstantinopolio patriarchas per Velykas. Per tas pačias Velykas aplankiau stačiatikių vienuolyną, ir mane labiausiai sujaudino takas, pramintas minios bevardžių vienuolių, kurie šimtus metų kas rytą eina giedoti tų pačių giesmių į tą pačią šventyklą. Pico Iyeris rašė, kad norėtų sukurti laikrodį, skambantį kas tūkstantis metų ir primenantį mums lėtumo vertę ir būtinybę pagalvoti apie ateities žmones, kurių nematysime. Ralphas Waldo Emersonas teigė, kad yra universalioji siela, ir mes, žmonės, esame jos lobynas. Mus visus sieja tos pačios negalios ir skurdas, sveikata ir turtas, ir norint išlikti būtina gilintis į bendrabūvio paslaptis ir mokėti jį visiems kartu susikurti.

Kaip ir daugelis šiuolaikinių žmonių, jaučiuosi tranzitiniu žmogumi, galbūt – tarpinės kartos žmogumi. Kitokių kartų jau seniai ir negirdėti tik tarpinės. Visi šiandien save vadina tarpiniais, net mokslo bendruomenių nariai. Kartais dingteli, ar tik mano tarpinė karta nėra ir ribinių patirčių karta? Nejaugi dar bus žmonių, labiau šiuolaikiškų už mane, labiau beviečių už mane? Ir kas bus jų atrama? Ar iš viso egzistuos namai? Pamenu tarybinę tikrovę, kurioje žmonės turėjo du veidus – vieną tarybinį, kitą savo. Savas veidas buvo atrama. Globalinėje tikrovėje tas veidas ne tik susiskaidė, jis išsibarstė po visą platųjį pasaulį kaip graikų mitologinių herojų smegenys. Koks bus tas ateities žmogus? Nuolat dvejojantis ir pasimetęs sumaištyje tarp keistų savo gyvenimo nuotykių ir paradoksų?.. Mišrios šeimos vaikas, išaugęs kelių kultūrų sandūroje ir nuo mažens išmokęs įveikti jos prarajas? Laisvai samdomas specialistas, per kelias valandas kertantis kelias klimato juostas – nuo tropikų iki sniegynų?.. Gal tas žmogus bus vardu, kuris neišduoda tautybės – Dalija, ir nekels sau klausimų dėl tapatybės, nes keisis sulig kiekviena nauja gyvenamąja vieta? Galbūt prisimins tik oro uostus, kurie atrodo kaip tranzitiniai miestai, arba didmiesčius, kurie atrodo kaip tranzitiniai oro uostai, ir vienintelis gyvenimo rūpestis siesis tik su patikima oro linijų kompanija (nors nelieka ir šito)? O gal vieninteliai namai bus babytės dovanoti talismanai kuprinėje? Visa tai atrodo taip arti ir sykiu – už žmogaus asmeninio mito ribų...

[*Dalia Staponkutė*](#)

Autorės nuotraukos iš Anglijos ir Kipro

“Pasaulio lietuvis”, 2014 m., nr. 08/530.